

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Asia: HE 149/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Kiitän mahdollisuudesta lausua asiassa. Suomi kuuluu pohjoismaiseen oikeusperheeseen, jossa on jo lähes sata vuotta, osin pidempäänkin, pidetty lähtökohtana selkeää rikosvastuun alaikärajaa (15 vuotta) ja sitä, että tätä nuorempien lasten osalta reaktio väkivaltaiseen ja rikolliseen käyttäytymiseen kuuluu lastensuojelun puolelle ja toteuttaa lapsen edun periaatetta, kun taas nuorten eli alle 18-vuotiaiden kohdalla järjestelmät ovat rinnakkaiset, mutta tietyllä tapaa tässäkin lastensuojelun toimet ovat ensisijaisia. Tämä on ilmennyt esimerkiksi siinä, että alaikäisenä tehdystä rikoksesta mahdollisimman pitkälle pyritty välttämään ehdottoman vankeuden käyttöä, ja ehdotonta vankeusrangaistusta alle 18-vuotiaana tehdyn rikoksen perusteella suorittavien nuorten (eli oikeudellisessa mielessä lasten) määrä on pyritty ja myös onnistuttu pitämään alhaisena. Maaliskuun 2026 vankilukutietojen mukaan alle 18-vuotiaita vankeusvankeja on vain viisi henkilöä, kaikki poikia, ja tutkintavankeja vastaavasti oli 10, nekin kaikki poikia. Lastensuojelun toimenpiteistä ei liene saatavilla julkisia tietoja samalla tarkkuudella kuin mitä on rikosoikeudellisten seuraamusten käytöstä. HE:ssä on yleistä lukumäärätietoa, mistä voi päätellä, että suljetuissa lastensuojelun yksiköissä on satoja lapsia ja nuoria. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen on tulkittu tarkoittavan, että lapsen pidättämiseen, muuhun vapaudenriistoon tai vangitsemiseen tulisi turvautua vasta viimeisenä keinona (ks. HE s. 28).

Näyttää siltä, että Suomessa nopeasti kohoava vankiluku ei ole vielä heijastunut alaikäisten vankien määrään, joskin erityisesti katujengejä ja nöyryytysväkivaltaa koskevat rikoslain muutokset tullevat näkymään myös näiden lukujen nousuna. Itse ilmiöt eivät näytä juuri nyt niin hälyttäviltä kuin vielä

vuosi pari sitten, ja sopii toivoa, että kärki olisi taittunut. Ilmiöissä on nopeatkin muutoksia. On ollut tiedossa, että alaikäisen nuoren ennuste selvitä hyvän ja rikoksettomaan elämään vankeusrangaistuksen jälkeen ei ole kehuttava. Kysymys on samalla siitä, kuinka hyvin nuoren kasvua ja kehitystä pystytään laitoksessa olon aikana tukemaan. Vankeusrangaistuksessa on edelleen hankala leima, joka kulkee perässä ja jonka karistaminen on vaikeaa. Luulen, että vastaavaa on myös lastensuojelun asiakkuudessa, joskaan se ei aina ole yhtä laajalti tunnettu.

Lastensuojelun toimenpiteissä ei ole kysymys rikosoikeudellisesta kontrollista. Lastensuojelun kannalta lapsen rikos on lähinnä oire laajemmasta ongelmakokonaisuudesta, johon pyritään puuttumaan lapsen omassa intressissä kasvatuksellisin päämääriin. Käytännössä ero näiden kahden mallin välillä voi liudentua, kuten esityksen myötä on mahdollisesti käymässä. Lapselle esitetään uutta hyvin rajoittavaa vapaudenmenetyksen sisältävää kasvatustuotoa, joka voi lähentyä laitusrangaistuksen suorittamista, etenkin kun sen määräämisen perusteena on rikollinen toiminta. Pitää muistaa, että normaalisuuseriaatteen mukaisesti myös vankeusrangaistus tulee järjestää siten, että eletään muuten normaalia arkea, mutta vapautta on rajoitettu.

Vankeusrangaistuksen tarkoitus ei siten saa olla muu rankaiseminen ja kärsimyksen aiheuttaminen. Periaatteessa vankeusrangaistustakin voitaisiin suorittaa kodinomaisissa laitososuhteissa.

Viime vuosina on noussut esille haasteita lastensuojelun vaativimpien asiakkaiden kanssa. Tätä aihepiiriä on valitettavasti tutkittu hieman vajavaisesti, eikä ole ihan selvää tietoa siitä, miten lastensuojelun suljetuissa yksiköissä toimitaan ja mikä todellisuudessa on muuttunut niin, että nyt esitetään hyvin merkittäviä muutoksia sääntelyihin ja käytäntöihin. Niin sanottuja hatkalaisia eli luvatta poistuneita on jonkin verran, ja nämä hatkalaiset ovat moninaisten ongelmien polttopisteessä. Olen ymmärtänyt, että on noussut toiveita tehostaa vakavimmin oireilevien nuorten valvontaa lastensuojelun toimenpiteiden tehokkuuden varmistamiseksi. HE:ssä selitetään sinänsä uudistuksen taustasyitä.

Uudistuksella halutaan selvästi tarkempaa selventävää sääntelyä toimintatavoista ja niihin liittyvistä valtuuksista ja vastuista. On jossain määrin epäselvää, onko kyse aidosti siitä, että käytäntöjä halutaan tiukentaa, vai pikemmin siitä, että muotoutuneita käytänteitä kirjattaisiin lakiin. Ilmeisesti ainakin jonkin verran halutaan kuitenkin tiukentaa toimintatapoja lastensuojelun yksiköissä sekä tehostaa hatkalaisten kiinniottamista ja palauttamista lastensuojelun yksikköön. Alaa ulkopuolelta katsovan on hieman vaikea arvioida, mikä asiassa olisi parasta. Ehkä voisin yleisenä kommenttina

kuitenkin tuoda esiin sen, että mitä tarkemmin erilaisista rajoittavista toimenpiteistä ja niiden käytännön täytäntöönpanosta säädetään, sitä vaativampaa myös niiden mukaan toimiminen on, ja sitä herkemmin viranhaltijat joutuvat ongelmiin koettaessaan perustella menettelynsä oikeellisuutta.

Pidän ongelmallisena kirjausta esitetyssä LsL 4a §:ssä, kun säädettäisiin, että "[l]apsen rajojen turvaamiseksi lapsen fyysiseen koskemattomuuteen voidaan puuttua, jos se on välttämätöntä". Perusteluissa toki selitetään, ettei tässä tarkoiteta kuin mahdollisimman kevyttä ohjaamista ("... Tällainen puuttuminen ei saa koskaan satuttaa lasta eikä aiheuttaa hänelle kipua. Sijoitettua lasta voitaisiin esimerkiksi ohjata fyysisesti kevyesti olkapäältä."). Kyse ei ole siitä, mistä myöhemmin säädetään voimankäyttönä. Silti tällainen laintasoinen kirjaus olisi poikkeuksellinen, ja sen tarkka merkityssisältö voisi tulla vaikkapa myöhemmässä rikosoikeudenkäynnissä arvioitavaksi. Lievän pahoinpitelyn toteuttaa jo hyvin vähäinenkin fyysisen koskemattomuuden loukkaus. Pitäisin parempana, että tällaisesta valtuutuksesta ei säädettäisi, sillä tämä koskisi ihan tavallisesti perheeseen sijoitettuja lapsia, eikä vanhemman valtaa omaankaan lapseen ole tarkkaan säädelty. Lisäksi perhesijoituksessa vanhemmilta puuttuu varsinainen koulutus. Ymmärrän toki, että kysymys ei ole mustavalkoinen ja että lainvalmistelussa on ollut hyviä tarkoituksia. Jos tämänkaltaista sääntelyä omaksutaan, varmaankin täytyy lisätä viranomaiskäyntejä perheissä ja nostaa esille kysymys siitä, onko tällaisia tilanteita ollut, myös näitä lapsia kuullen.

Jos toimintakulttuurit, silloin kun puhutaan koulutettujen ammattihenkilöiden toiminnasta, ovat hyvin korkeatasoisia ja jos valvonta toimii riittävästi, valtuuksista säätäminen voi olla oikea suunta, mutta näen silti tässä samalla ongelmia ja riskejä. En voi olla pohtimatta, mitä merkitsee fyysiseen puuttumiseen eli voimankäyttöön oikeuttava sääntely, tai mitä merkitsee hatkalaisen kiinniottaminen hänen tätä vastustaessa. Voimankäyttötilanteissa lapsi voi kohdistaa väkivaltaa viranomaiseen, mikä luonnollisesti on vakava rikos. Tiedetään muista yhteyksistä, että joskus taas viranomainen voi tehdä toisesta osapuolesta rikosilmoituksen suojatakseen omaa selustaansa. Fyysisistä konflikteista voi seurata hankalia oikeudellisia jälkiselvittelyitä, jotka voivat myös heikentää nuoren luottamusta lastensuojelun ammattihenkilöstöön.

Tämä on myös koulutuksellinen haaste, sillä olen ymmärtänyt, että käytännön sosiaaliajan koulutuksessa tämäntyypiset puuttumisen, kiinniottamisen ja jopa voimankäytön kysymykset ovat olleet varmasti hyvin sivuosassa. Kyse on myös ammatillisesta identiteetistä. Olisin jonkin verran huolissani, kun katson, että esimerkiksi ylin laillisuusvalvoja (EOA) on esittänyt vastaavankaltaisia

huolia esitetyistä uusista säännöistä (lausunto lakivaliokunnalle). Siviilivaatteissa toimiva lastensuojelun ammattilainen saisi aika huomattavia viranomaistoimivaltuuksia.

Hatkanuoret ovat jo joutuneet pitkälle yhteiskunnan ulkopuolelle ja leimatuiksi, mikä altistaa heitä joutumasta erilaisen hyväksikäytön, kuten seksuaalisen ja taloudellisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhreiksi, mutta myös ajautumaan itse rikolliseen toimintaan ja suorastaan aikuisten harjoittaman rikollisen toiminnan osaksi ja välikappaleeksi. Rikoksen uhriksi joutumisen ja rikosten tekemisen välillä on yhteyksiä eli ne eivät etenkään tässä hatkanuoripopulaatiossa ole erillisiä ilmiöitä, vaan rikosten tekijät ovat korostuneesti myös väkivallan uhreja.

Nuorisorikosoikeuden puolella asiaa on saatettu katsoa lastensuojeluakin yksinoikoisemmin, ja usein hieman populistisessa puheessa korostuu nuorten tekemä väkivalta niin, että tuo toinen puoli, seksuaalisen ja muun väkivallan uhrikokemukset, jää sivummalle. Tämä ilmiöiden päällekkäisyys on aivan lyhyesti mainittu HE:ssä, mutta sen pitäisi olla paljon korostuneemmassa asemassa. Ei voida tehokkaasti, kokonaisvaltaisesti ja oikeudenmukaisesti puuttua nuorten toimintaan tällaisessa riskiryhmässä, jos **ilmiön kaksinaisuutta (henkilö on usein uhri ja tekijä samanaikaisesti)** ei oteta lähtökohdaksi. On selvää, että yhteiskunnan reaktiolta vaaditaan silloin viisautta ja monipuolisuutta.

Valmisteltu lakiesitys sisältää lukuisia uusia säännöksiä, joilla täsmennettäisiin viranomaisten toimivaltuuksia erityisesti vaativimpien lastensuojelun asiakkaiden kohdalla. Myös uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun perustamista esitetään.

Kyse on laajasta lainuudistuskokonaisuudesta. Keskityn lausunnossani kysymyksiin, jotka liittyvät sosiaali- ja terveystoimen toimialaan, mutta näkökulmani on väistämättä myös osin rikosoikeudellisen kontrollin puolelta. Näitä ovat erityisesti seuraavat: erityisesti päihteitä ja väkivaltaa käyttävät sekä rikoksia tekevät alaikäiset, nuoriso- ja jengirikollisuuden torjunta, uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun perustaminen, oikeusturvakysymykset sekä lastensuojelun suhde rikosoikeusjärjestelmään, rikosprosessiin ja rangaistusten täytäntöönpanoon.

Kiinnitän heti aluksi huomiota siihen myönteiseen seikkaan, että esitystä valmisteltaessa on kuultu kohderyhmää eli lastenkoteihin sijoitettuja lapsia. Tällaista ajattelutapaa tulisi edelleen viedä eteenpäin. Tällaiset käytännöt voivat tuottaa lisätietoa ja myös osallistaa erilaisia niin sanottuja heikkoja ryhmiä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Toisaalta tuntuu oudolta, että lastensuojelun asiakkaat olisivat itse esittäneet tai kannattaneet kaikkia niitä keinoja, joita lakiesityksessä esitetään.

Keinot saattavat siten olla aivan muuta kuin mitä lapset itse ovat pitäneet tarpeellisenä. Olisi ollut kiinnostavaa lukea tästä kysymyksestä tarkemmin.

Pitäisin edelleen kiinni kotimaisesta pitkän linjan mukaisesta työnjaosta lastensuojelun ja nuorisorikosoikeuden välillä. Uudenlainen suljettu lastensuojelun laitospalvelu merkitsee ainakin jonkinlaista siirtymää ”vankeinhoidolliseen” suuntaan. Laitoksessa olisi mahdollista rajoittaa nuoren elämää tavallista enemmän. On ehkä hieman kaunistelemaa puhua laitospalvelusta, kun kyse on tavanomaista pidemmälle menevän puuttumisen yksiköstä.

Olisin sinänsä odottanut, että ehdotuksessa olisi arvioitu nimenomaan tätä tiukinta lastensuojelun uutta laitospalvelumuotoa myös suhteessa niin sanottuihin Engel-kriteereihin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kehittämän doktriinin mukaan tiettyä seuraamusta rikoksesta voidaan pitää rankaisullisena ja sellaisena, jonka määräämiseen sovelletaan tätä koskevia menettelyllisiä oikeusturvatakeita, vaikka kansallisessa oikeudessa seuraamusta ei olisi tällaiseksi nimetty. Palaan tähän tuonnempana.

Kiinnipitämisestä säädettäisiin aiempaa täsmällisemmin ja kiinniottaminen luvatta poistumisen estämiseksi olisi mahdollista. Pidän tätä sääntelyä perusteltuna. Tulee kuitenkin kaiken aikaa muistaa, että usein traumataustaisille nuorille juuri voimakeinojen käyttö heitä vastaan on erityisen traumaattista ja voi lisätä muun seurannaisväkivallan riskiä. Lapsen paikantamisen mahdollistama lainmuutosesitys on perusteltu niiden kynnysten täytyessä, joita lakiin kirjattaisiin.

Kun lainuudistuksen henki on siinä, että varmistetaan viranomaisille nykyistä tehokkaammat keinot puuttua vaarassa olevan nuoren tilanteeseen, on hän sitten itse tilanteessa uhrina tai mahdollisena tekijänä, samalla olisi tehostettava tukea ja kuntoutusta eli niitä hyviä asioita, joiden varassa parempi tulevaisuus on. Pitää myös muistaa, että lastensuojelun toimet päättyvät hänen täyttäessään 18 vuotta, joten useinkin muutosta parempaan tulisi hakea suhteellisen nopeasti, ennen kuin nuori joutuu pärjäämään yhteiskunnassa itsenäisesti (tai huonon kehityksen jatkuessa vain siirtyä nuoreksi rikoksentekijäksi ja rikosoikeudenhoidon asiakkaaksi). Tämä koskee kasvatuksen lisäksi myös koulutusta. Koulunkäynnin tukemisen samaten kuin yleisten elämänhallinnan taitojen kehittämisen olisivat ensisijaisen tärkeitä. Sen vuoksi lastensuojelun henkilöstön ei tulisi ensisijaisesti profiloitua ammatillisesti rajojen asettajina, vaan lasten tukijoina ja luotettuina.

Uusi LsL 4a §:n säännös herättää eräitä kysymyksiä. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat haavoittuvassa asemassa, eikä esimerkiksi perhehoitoon sijoitettujen lasten perheen vanhemmilla ole välttämättä erityistä ammatillista taustaa ja osaamista. On tärkeää säännellä yleisellä tasolla toiminnan tavoitteista ja lapsen oikeuksista. Lapsen oikeuksiin liittyy myös tietty rajojen asettaminen.

Tässä liikutaan kuitenkin oikeudellisesti hyvin hankalalla alueella, mikä ilmenee myös s. 112-114 esitetystä pohdinnosta. Vaikka rajojen asettaminen on hyvä ja ymmärrettävä ajatus, nousee seuraavaksi kysymys, miten sijaishuoltaja voi varmistaa sen, että lapsi tai nuori myös noudattaa niitä. Kurinpidollinen rankaisemisen on kielletty ja rangaistavaa. Ehdotuksessa kuitenkin lähdetään siitä, että rajojen turvaamiseksi voidaan turvautua myös siihen, että puututaan lapsen fyysiseen koskemattomuuteen, jos se on välttämätöntä. Kyse olisi suojele- ja kasvatustarkoituksessa toteutetusta fyysisestä koskemisesta lapseen ja rajojen asettamisesta. Perusteluissa korostetaan maltillisuutta ja muistutetaan siitä, että ylilyönneistä voi seurata rikosvastuu.

Vanhemmalla on oikeastaan käytössään ainoastaan vanhemman auktoriteetti, ja näin on hyvä. On idealistista ajatella, että haastavassa kasvatustilanteessa vanhempi pystyisi erottelemaan eri roolinsa tarkoitetulla tavalla. Jos suhteessa on jo fyysinen ulottuvuus, eli vanhempi on jo joutunut koskemaan lapseen fyysisesti, silloin syntyy tietynlainen konfliktitilanne, jonka ratkaisu ei luontevasti onnistu siten, että vanhempi sen jälkeen siirtyy tietynlaiseksi julkisen vallan edustajaksi joka puhtaasti tässä roolissa toteuttaa asettamiensa rajojen ja sääntöjen noudattamista.

Tulisiko sitten ylimalkaan säätää rajojen asettamisesta? Erityisesti sijaishuollon perheessä voi syntyä se ongelma, että sijoitettuun lapseen sovelletaan eri sääntöjä kuin omaan huollettavaan lapseen. Tämä voi synnyttää epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen ja heikentää luottamussuhteen syntymistä. Tästä syystä vastaavaa sääntöä rajojen antamisesta ei voi puolustaa annettavaksi yleisesti vanhemmille. Teroittaisin muulla tavoin vanhemman kasvatusvastuuta ja siinä noudatettavia periaatteita. Katson siis, ettei rajojen asettamisesta tulisi ainakaan tavallisessa perheessä tapahtuvassa kasvatustilanteessa säätää sijaishuollonkaan osalta. Näin voidaan välttää kasvattajan roolia liukumasta julkisen viranomaisen rooliin. Jättäisin luonnollisesti pois myös viittauksen voimakeinojen käytön liioittelun seurauksiin.

Nostan samalla esille sen, että perusteluissa käsitellään minulle hieman yllätyksenä jopa hätävarjelutilanteita lapselle asetettavien rajojen toteuttamiseksi (s. 114). Rikosoikeuden

näkökulmasta esitetyt kannat ovat jossain määrin yksinkertaistavia. Näen näihin liittyvän kohtalaisen vaikeita ongelmia niin eettisiä kuin oikeudellisia. Lienee välttämätöntä ainakin jollakin tasolla ajatella, että sijaisvanhempien tulee reagoida siihen, jos he huomaavat, että lapsi uhkaa vahingoittaa itseään. Se on kuitenkin huomattavasti vaikeampi kysymys kuin se, että lapsi uhkaa vahingoittaa toisia tai omaisuutta. Itsemurhakaan ei ole Suomessa rangaistava teko eikä sen yritys. Mitä kehittyneempi lapsi on, sitä selvemmin hänellä on itsemääräämisoikeus. Häätilanteessa tulee soittaa hätäkeskukseen.

On toki selvää, ettei tämän HE:n yhteydessä voida kovinkaan pitkälle ratkaista näitä kysymyksiä, jotka ovat hankalia yleisestikin perheen sisällä, vaikka lapsi olisi omakin. Lastensuojelun tehtävä on luonteeltaan holhoava, mikä perustelee tavanomaisesta poikkeavaa sääntelyä. Silti kyse on aikuisuutta kohti etenevistä kasvavista nuorista, joiden omaa vastuunottoa tulisi mahdollisimman pitkälle tukea. Lapsen itsemurha-ajatukset ja -aiheet ovat merkki sellaisista ongelmista, joihin tulisi paneutua huolella ja joissa tulisi hankkia ammattiapua viranomaisilta. Ilmeisesti yleensä paikalle voidaan kutsua poliisi ja harkita mielenterveyslain tai päihdehuoltolain mukaisia toimenpiteitä kuten osastolle ottamista. Näen epärealistisena, että esitetyt keinot voisivat tässä toimia.

Mietin vielä sijaisvanhemman vastuuta lapsen tai nuoren itsensä vahingoittamisesta. Jos lähdetään siitä, että vanhemman tulee hätävarjelutyypisesti estää tällaiset seuraukset, voidaan kysyä, seuraako seurauksen estämisen laiminlyönnistä sitten myös rikosvastuu, sillä esimerkiksi tahallinen laiminlyönti voisi johtaa rikosvastuuseen jopa taposta, ja muissa tapauksissa puhuttaisiin kuolemantuottamuksesta, jos on ollut merkkejä siitä, että saatetaan harkita itsemurhaa, joka sitten toteutettiin. Näin vakavat tilanteet ovat onneksi erittäin harvinaisia. Mitä rikosoikeudelliseen arvioon tulee, pitäisin luontevimpana vastuuta pelastustoimen laiminlyönnistä, jos nuoren hätään jätetään puuttumatta. Silloin ei konstruoida niin sanottua vastuuasemaa ja velvollisuutta seurauksen estämiseen, vaan ainoastaan velvollisuus kutsua apua, jos tilanne sitä edellyttää. Tämäkin tilanne olisi silloin samanrakenteinen niin oman lapsen kuin sijaishuollossa olevan lapsen tilanteessa.

Uusi LsL 4 b §:n säännös on minusta myös pääosin asianmukainen. Jään miettimään, onko kaikkien rahavarojen poisottaminen perusteltua, sillä se korostaa lapsen avuttomuutta ja riippuvuutta muista. Viestintävälineidenkin poisottamisessa olisi käytettävä harkintaa samasta syystä. Päihteiden ja aseiden tms suhteen on selvää, että rajoitusten tulee olla ehdottomia.

LsL 11 luvun rajoituksia koskevissa säännöksissä on paljon uutta. Yhteydenpidon rajoittamista koskeva 62.2:n uusi säännös koettaa rajoittaa yhteydenpitoa sellaisiin henkilöihin, joiden vaikutus lapseen ei ole hyvä. 65 §:n säännöksessä puolestaan on tosiasiasa voimakeinojen käyttöä koskeva sääntely, jonka kirjoitusasu muistuttaa esimerkiksi poliisilaissa olevaa säännöstä tai vaikkapa vankeuslain sääntelyä. Voimankäytön sääntely onkin tässä yhteydessä kimurantti asia. Lastensuojelun ammattilaiset eivät varmaan ole erityisen tottuneita ja valveutuneita tällaisten keinojen käytössä. Yleensä viranomaisilla, jotka joutuvat tällaisia keinoja työssään mahdollisesti käyttämään, on tähän edes jonkinlainen koulutus ja perehdytys. Tässä yhteydessä on otettava huomioon vielä se, että voimakeinoja kohdistetaan lapseen. Tämä rajaa käytännössä merkittävästi voimakeinojen hyväksyttävää käyttöä.

Voimakeinojen käytössä on siten helposti mahdollista syyllistyä ylilyöntiin. Näin voi käydä, jos voimakeinoin turvaudutaan silloin, kun niiden käytön edellytykset eivät täyty. Tai silloin, kun sallitun voimankäytön rajat ylitetään. Entä sitten viranomaisen rikosoikeudellinen vastuu? Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

6 § ([13.6.2003/515](#)) Voimakeinojen käyttö

Oikeudesta käyttää voimakeinoja virkatehtävän hoitamiseksi tai muun siihen rinnastettavan syyn vuoksi sekä oikeudesta avustaa järjestystä ylläpitämään asetettuja henkilöitä säädetään erikseen lailla.

Voimakeinoja käytettäessä saa turvautua vain sellaisiin tehtävän suorittamiseksi tarpeellisiin toimenpiteisiin, joita on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavina, kun otetaan huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus sekä tilanne muutenkin.

Jos voimakeinojen käytössä on ylitetty 2 momentissa säädettyt rajat, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos on erittäin painavia perusteita katsoa, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hänen asemansa ja koulutuksensa sekä tehtävän tärkeys ja tilanteen yllätyksellisyys.

7 § ([13.6.2003/515](#)) Rangaistusvastuun lievennys

Vaikka tekijää ei tässä luvussa säädettyjen perusteiden nojalla kokonaan vapauteta rangaistusvastuusta, olosuhteet voidaan kuitenkin ottaa huomioon rangaistusvastuuta lieventävinä siten kuin 6 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdassa sekä 2 ja 4 momentissa säädetään.

LsL:n säännökseen otettu viittaussäännös rikoslakiin ilmaisee selvästi, että virkahenkilön virkatehtävässään tekemä voimankäyttö ei aina ole rankaisematonta ja että tässä mielessä sääntelyä tuetaan kriminalisoinnilla. On tärkeää, ettei virkahenkilöiden taitamattomuus ja kouluttamattomuus johtaisi ylilyönteihin, joita saatettaisiin joutua selvittämään rikosasioina. On lisäksi huomattava, että lapset ovat kohdehenkilöinä jo **moninkertaisesti haavoittuvassa asemassa**, eikä heillä ole välttämättä kykyä eikä keinoja itse valvoa toiminnan lainmukaisuutta ja nostaa esimerkiksi kanteluasiaa väärinkäytöstapauksessa. Olisikin korostettava niin koulutusta ja sääntöjen tuntemista kuin toiminnan julkista valvontaa. Pidän hyvänä ratkaisuna sitä, ettei lainsäädännössä ole säädetty erityisistä sallituista voimankäyttövälineistä.

Kiinnipitämistä koskeva sääntely yksityiskohtaistuisi merkittävästi. On asianmukaista, että kiinnipitäminen ymmärretään voimakeinojen käytöksi ja että sitä sellaisena säännellään. Kiinnipitämisen toteutustapa on säännöksessä kuvattu riittävän tilanneherkästi, mutta selvää on, että tämäkin vaatii henkilökunnan koulutusta, sillä erikoisesti mahdollisen rikosvastuun näkökulmasta kriteerit ovat väistämättä varsin hankalasti sovellettavia. Hyvien käytänteiden soveltumisen tueksi tarvittaisiinkin ohjeistusta ja opaskirjanen tai vastaavaa.

Hatkalaisten etsinnän ja palauttamisen edistäminen ovat tavoiteltavia päämääriä. Hatkalla ongelmat pahenevat eivätkä ainakaan ratkea. Hatkalla myös päihteiden väärinkäyttö, mielenterveysongelmat ja erilaiset hyväksikäytetyksi joutumisen tilanteet voivat kärjistyä, ja toki lapsi itsekin voi ajautua rikolliseen toimintaan. On asianmukaista säätää viranomaisille oikeuksia sijaintitietojen saamiseen. Pidän asianmukaisena, että säännöstasolla muotoillaan suhteellisen korkea kynnyks, joten tätä menettelyä ei voitaisi soveltaa kaikkiin hatkalaisiin. Ei ole sinänsä helppoa päättää, mikä taho olisi paras huolehtimaan hatkalaisen kiinniottamisesta ja palauttamisesta. Itse näkisin, että tämä voisi kuulua myös poliisin tehtäviin. Nyt sinänsä virka-avun myötä poliisi tulisi kuvaan mukaan. Jos poliisi olisi tässä ensisijainen viranomainen, tämä lieventäisi lastensuojelun viranomaisten rooliin kuuluvaa ristiriitaa tukevan ja valvovan/rajoittavan viranomaistehtävän välillä. On vaikea arvioida sitä, kuinka usein tehtävä hoituu hyvin ilman poliisin apua.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu on kaavailtu uudentyyppinen kasvatusmuoto, joka lähenee vankeusrangaistuksen suorittamista siinä, että tällaisessa laitoksessa lapsi tai nuori on erityisen tiukkojen sääntöjen alaisuudessa. Vaikka pidän asianmukaisena, että vakavimmin oireilevien lasten ja nuorten ongelmiin puututaan kehittämällä juuri lastensuojelun toimia ja keinovalikoimaa sen

sijaan, että laajennetaan rikosoikeudellisten, erityisesti vankeudessa toteutettavien seuraamusten merkitystä, pidän nyt esitettyä mallia kovin ankarana ja vankilanomaisena. Jopa alle 12-vuotias lapsi saattaisi tulla tällaisen laitospalvelun piiriin, josta hän vapautuisi viimeistään vasta tultuaan täysi-ikäiseksi. Laitossijoitus ei olisi suoraan rikosoikeudellinen seuraamus, mutta sillä olisi vahvasti tällaisia piirteitä, koska se edellyttää rikoksiin syylistymistä. Viittasin jo yllä siihen, että asiaa olisi ollut tarpeen arvioida niin sanottujen Engel-kriteerien valossa. Vaikuttaa siltä, että kasvatuksellisten päämäärien ohella eristämällä tavoitellaan rikoskierteen katkaisua ja rikosten ennaltaehkäisyä.

HE s. 119-120 esitetään kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun määräämisen kriteereistä seuraavasti:

Pykälän 1 momentin mukaan palveluun voitaisiin sijoittaa 12 vuotta täyttänyt lapsi, joka aiheuttaa vakavaa vaaraa omalle tai muiden turvallisuudelle käyttämällä väkivaltaa tai tekemällä muita rikollisia tekoja. Lapsen vakavaa vaaraa turvallisuudelle aiheuttava toiminta olisi seurausta hänen toisiin kohdistamasta väkivallasta tai muutoin rikollisia tekoja sisältävästä toiminnastaan. Edellytyksenä olisi, että sijoitus olisi välttämätöntä lapsen suojelemiseksi joko omaa tai muiden turvallisuutta vaarantavalta käyttäytymiseltä sekä hänen tarvitsemiensa kuntouttavien palvelujen ja pitkäjänteisen tuen järjestämiseksi. Kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa vastattaisiin lapsen käyttämään väkivaltaan tai muuhun rikollisiin tekoihin perustuvaan toimintaan, jonka seuraukset ovat edellä esitetyn määritelmän mukaisesti vakavia. Sijoituksen peruste ei rajautuisi niinkään yksittäisten rikosnimikkeiden perusteella, vaan sen mukaan, kuinka yksittäisen teon tai useamman rikollisen teon seuraus ilmenee pykälän 1 momentissa kuvattuna lapsen oman tai muiden henkilöiden turvallisuuden vakavana vaarantumisena. Lapsen sijoittaminen edellyttää lapsen väkivallan käytön tai muiden rikollisten tekojen ja näistä aiheutuvien vaikutusten arviointia kokonaisuudessaan. Sijoitus edellyttäisi sen osoittamista, että lapsen toiminnan seurauksena on lapsen oman tai muiden turvallisuuden vakava vaarantuminen.

Pidän edellä esitettyjä kriteereitä kovin tulkinnanvaraisina. Riittäisikö tähän, että lapsi on liikkunut kadulla porukassa mukanaan veitsi tai ampuma-ase kohdistamatta kehenkään väkivaltaa tai sen uhkaa? Tuore aserikosten uudistus nosti voimakkaasti aseiden hallussapitorikosten rangaistusarvoa, eikä hallussapidon rangaistavuutta poista esimerkiksi se, että henkilö on vain varautunut

puolustamaan itseään. Pitäisin parempana, että edellytettäisiin turvautumista väkivaltaan tai vakavan väkivallan uhkaan.

Engel-kriteerien perusteella siis Euroopan ihmisoikeussopimuksen velvoitteiden näkökulmasta on otettava autonominen, kansallisen oikeuden nimikkeestä riippumaton kanta siihen, onko seuraamus rangaistuksellinen eli rikosoikeudellinen, vaikka sitä olisi kansallisesti käsitelty hallinnollisena, kuten lastensuojelullisena. Tämä taas laukaisee korkeammalle asetettavat oikeusturvatakeet. Havaitsen, että esitystä ei ole arvioitu tältä kannalta. Sijoituspäätös tehtäisiin kerrallaan enintään vuodeksi, mutta sijoitusta voitaisiin jatkaa.

Engel-kriteereitä on käsitelty yleensä toisenlaisten hallinnollisten seuraamusten yhteydessä, niin ihmisoikeuskysymyksenä kuin EU-oikeudellisesti (ks. *Engel and Others v. Netherlands* App no 5100/71 (ECtHR, 8 June 1976), para 82; Case C-489/10 *Bonda* ECLI:EU:C:2014:185, para 42; Case C-617/10 *Åkerberg Fransson* ECLI:EU:C:2013:105, para 21; Case C-524/15 *Menci* ECLI:EU:C:2018:197, para 45.) Estettä ei silti ole tarkastella asiaa myös tässä yhteydessä.

Nostin lakivaliokunnan kuulemisessa esille sen ongelman, ettei hallituksen esityksessä ollut otettu huomioon niitä mahdollisia ongelmia Engel-kriteerien kannalta, joita syntyy, kun luodaan uusi, jo suhteellisen lähelle vankeusrangaistusta tuleva kuntoutusmuoto. Lakivaliokunta on tarkastellut tätä kysymystä antamassaan lausunnossa, ja todennut, että esitettyä uutta laitospalvelua voitaisiin pitää ei-rankaisullisena jos se hyvin ja asianmukaisesti joka suhteessa toteutetaan.

Käsitykseni mukaan Pohjoismaista erityisesti Norjassa käydään keskustelua siitä, onko heillä toteutettu lastensuojelupuolen seuraamus, joka sisältää vapaudenmenetyksen, enää ei-rankaisullinen Engel-kriteerien tarkoittamassa mielessä, ja mitä tämä merkitsee kahdenkertaisen rangaistavuuden estävän *ne bis in idem* -kiellon suhteen (ks. esim Ingun Fornes, Det dobbelte sporet i det norske "ungdomsreaksjonssystemet" og forbudet mot gjentatt straffeforfølgning. Tidskrift for Rettsvidenskap, vol 138, 1/2025 s. 68-104). Voi hyvin olla, että tällainen keskustelu tulee Suomessakin ajankohtaiseksi. Selkein tapa varmistaa, etteivät nämä ongelmat kaadu päälle, on toteuttaa laitospalvelu mahdollisimman pitkälle juuri lastensuojelun tarpeiden ja tavoitteiden pohjalta ja välttää sellaista mielikuvaa, että tällä reagoidaan rikollisuuteen siihen tapaan kuin rikosoikeudellisessa puuttumisessa yleensä.

Pitää vielä muistaa sekin, että myös rikosoikeuden puolella integroidaan nuorten rikosoikeudellisiin seuraamuksiin kasvatuksellisia elementtejä. Tätä kysymystä käsitellään esimerkiksi eduskunnan käsittelevänä olevassa nuorisorangaistuksen käyttöalan laajentamista koskevassa HE:ssä (HE 8/2026 vp, s. 29-34). Nuorisorangaistukseen kuuluvissa tuen ja kasvatuksen elementeissä on paljon samaa kuin kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa. Keskeinen ero on, että nuorisorangaistus ei itsessään sisällä vapaudenmenetystä. Se voidaan kuitenkin tuomita nuorelle, joka on sijoitettuna lastensuojelutoimenpiteen perusteella, ja tämä toimenpide voi tosiallisesti sisältää vapaudenmenetyksen. On jollain tavalla hämmäntävää, että ankarin lastensuojelun toimenpide voitaisiin erityisin perustein ulottaa jopa alle 12-vuotiaaseen, kun kuitenkin vasta 15 vuotta täyttäneet ovat rikosoikeudellisessa vastuussa, ja kuten alussa mainitsin, todellisuudessa ehdottoman vankeuden käyttö on peräti alle 18-vuotiaiden kohdalla hyvin harvinaista.

Euroopassa on eri malleja toteuttaa nuorisorikosoikeutta (*youth criminal justice*), ja pohjoismaisessa mallissa lastensuojelu pidetään pitkälle erossa rikosoikeudellisesta kontrollista. Nähdäkseni Norja ja Suomi ovat Pohjoismaista kaikkein selvimmin pitäneet kiinni tästä kahden eri linjan mallista, jossa 15-vuotta täyttäneiden rikosoikeudenkäynnit varsin pitkälle seuraavat samaa kaavaa kuin täysi-ikäisillä, ja jossa myöskään rikosoikeudellisia seuraamuksia ei ole vahvasti eriytetty, vaan käytetään pääosin samoja rangaistusseuraamuksia. Rikosprosessissa ei määrätä kasvatuksellisista toimista, eikä lastensuojelun menettelyissä rangaistuksista. Erityisesti Tanskassa on lähetty keskieuropalaisia malleja, kun on otettu käyttöön uudentyyppisiä menettelyitä ja viranomaiselimiiä.

EU:ssa on myös sääntelyä lasten ja nuorten prosessuaalisista oikeuksista rikosasioissa (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/800, annettu 11 päivänä toukokuuta 2016, rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä. Ks. esim. Vanbeselaere, L. (2025). Youth justice or criminal law? The scope of 'judicial cooperation in criminal matters'. *New Journal of European Criminal law*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/20322844251384130> .

Suomessa alaikäisten rikosten seuraamuksia on tutkimuksellisesti käsitelty kattavimmin Matti Marttusen väitöskirjassa Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 2008. Esillä on siten sekä lastensuojelun että rikosoikeudellisten seuraamusten käyttö ja keinovalikoima. Teoksessa on vertailua etenkin suomalais-pohjoismaisen, saksalaisen ja brittiläisen mallin välillä. Mallien välillä on huomattavia eroja. Saksalaisessa samoin kuin englantilaisessa

mallissa nuorisotuomioistuin käsittelee yhtä aikaa sekä lastensuojelun että rikosoikeudellisen seuraamuksen määräämisen. Briteissä tuomioistuimella on käytössään lukuisia erilaisia seuraamuksia, joista valita. Seuraamukset ovat nimeltään määräyksiä.

Marttusen tutkimuksessa kiinnitettiin huomiosta siihen, että nuoren rikollisuuden merkitys huostaanottopäätösten taustalla oli havaittavissa ja että rikosperusteisiksi katsottavissa huostaanottopäätöksissä päädytään helposti jopa vakavampaan puuttumiseen kuin mikä olisi seuraus, jos asia olisi käsitelty rikosprosessissa, jossa ehdottoman vankeuden välttäminen on vahva periaate (s. 384-388). Marttunen käyttää käsitteitä **oikeusmalli** ja **hyvinvointimalli** joista edellinen viittaa rikosoikeuteen, jälkimmäinen lastensuojeluun. Nuorisorikosoikeuden ydinkysymys on, mikä näiden kahden mallin suhde on toisiinsa. Marttunen toteaa (jo vuonna 2008!) lastensuojelun ja rikosoikeuden suhteen jossain määrin hämäräksi. Jos lastensuojelulain kaavailtu uudistus toteutuu, raja on **entistä häilyvämpi**. Tähän liittyy vielä nuorten erityinen seuraamus, jo edellä mainittu nuorisorangaistus, jota esitetään uudistettavaksi. Nuorisorangaistuksen käyttöalan laajentamista rikosoikeuden puolella pidän kannatettavana.

Pidän ongelmallisena sitä, että nuoriin kohdistuvan kontrollin lisäämistä tarkoittavia uudistuksia valmistellaan toisistaan erillisinä ja ilman, että voidaan muodostaa kokonaiskuvaa lopputuloksesta. Kuten Marttunen osoitti, todellisuudessa Suomessa lasten ja nuorten rikollisuuteen reagoidaan merkittävästi lastensuojelun toimin, jopa suhteessa enemmän kuin niissä maissa, joissa lastensuojelun ja rikosoikeuden prosessit on integroitu toistensa yhteyteen. Näin ollen järjestelmän luonteesta on vaikea muodostaa kuvaa. Vaikka kansainvälisessä katsannossa nuorten rikosoikeudellisesta kontrollista muodostuu kuva, että se on hyvin pehmeää, heti kun otetaan mukaan sosiaalialan toiminta, kuva muuttuu tiystin toiseksi. Nyt otetaan askeleita vahvastikin oikeusmallin suuntaan. Olen ymmärtänyt pohjoismaisen hyvinvointimallin erityispiirteeksi sen, että huostaanottoja tehdään paljon, kun muualla ehkäpä pyritään pidempään tukemaan perheen kykyä kantaa vastuuta lapsistaan.

Uudistuksia on toteutettu ja ollaan toteuttamassa myös rikosoikeudellisen kontrollin puolella. Aserikosten rangaistusasteikkoja on tuntuvasti korotettu, nöyryytysväkivaltaa pidetään rangaistuksen koventamisperusteena, katujengirikollisuuteen kohdistetaan koventamisperuste erillisen rikollisjoukkiota koskeva koventamisperusteen myötä, ja alaikäisen käyttämisestä rikoksen tekemiseen on uusi lainsäädännös. Esimerkiksi viime mainitun tavoitteeksi voi ainakin osin nähdä suojella alle rikosvastuikäisiä, koska heidän hyväksikäyttönsä rikoksen tekemiseen tulee erikseen

noteeratuksi ja juuri lapsen käyttäminen nostaa rikoksen moitittavuutta, mutta useimmiten uudet säännökset tavoittavat lapsen ja nuoren pikemmin rikosentekijän kuin suojelun kohteen muodossa.

Ymmärrän, että lainsäätäjä on hankalassa tilanteessa, kun on erilaisia odotuksia nopeasta ja vaikuttavasta reagoinnista samalla kun ymmärryksemme lasten todellisesta tilanteesta samoin kuin lastensuojelutoimien toimivuudesta ei anna ainakaan kaikilta osin perusteita arvioida, mitkä toimet olisivat viisaimpia. Hallitusohjelman kirjaukset ovat syntyneet nopeasti, ja ne ovat olleet epätavallisen velvoittavia, jolloin ministeriöissä tehtävään lainvalmisteluun ei ole jäänyt sentapaista harkinnanvaraa kuin yleensä.

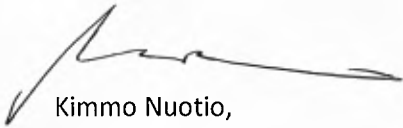
Pidän ongelmallisena sitä, että lastensuojelun toimissa saatetaan menettää niiden erityisiä vahvuuksia, jos toimijoille säilytetään rikosoikeudellista kontrollia muistuttavia tehtäviä ja annetaan niitä varten toimivaltuuksia. Erityisesti ehdotus suljetusta kuntouttavasta laitospalvelusta tulee hyvin lähelle jonkinlaista nuorisovankilaa. Huomion arvoista on, että seuraamusta voitaisiin käyttää myös lapsiin, jotka eivät ikänsä puolesta ole vielä edes rikosoikeudellisessa vastuussa. Pitäisi varoa erityisesti sitä, että tällaisin keinoin ”kierretään” rikosoikeudellisen vastuuikärajan sääntöä. Jos jotakin tehostettua lastensuojelun uutta laitoshuollon keinoa harkitaan, tulisi harkita sen rajoittamista 15-vuotta täyttäneisiin, ja joka tapauksessa rajoittaa myös suljetuimman laitossijoituksen aikaa esitettyä selkeämmin. Tulee muistaa, että tätä nuorempien kyseessä ollen heidän oma vastuunsa on vielä rajallista, ja yhteiskunnan velvollisuus on tukea lähiympäristöä siinä, että heidän toimintaansa saataisiin tarvittavaa korjausta. Rankaisullisuus ei saisi heidän osaltaan olla vielä osaksikaan mukana.

Mitä taas näin rajoitaviin lastensuojelutoimiin tulee, on tärkeää, että niiden käyttö on riittävän ja selkeän oikeusturvamekanismin takana. On ole paras asiantuntija arvioimaan sitä, miten tällainen esimerkiksi huostaanotto- ja sijoituspäätösasioissa tulisi järjestää. Lakivaliokunta nosti omassa lausunnossaan esille tarpeen huolehtia päätöksenteon selkeydestä ja myös valitusmahdollisuuksista ja kiirehti tätä koskevaa uudistusta. Totean myös omalta puoleltani, että mitä puuttuvampiin lastensuojelutoimiin ryhdytään, sitä paremmin tulee oikeusturvasta huolehtia, ja sitä tarkempaa tulee lastensuojeluyksiköiden valvonnan olla. Myös alan koulutuksen tulee olla kunnossa.

Viimeisenä huomautuksena: hallituksen viimeaikaisissa rikosoikeudellisen kontrollin kiristyksissä on ollut osaltaan kyse reagoinnista ongelmalliseksi koettuun katuväkivaltaan, kuten niin sanottujen etnisten katujengien toimintaan sekä nöyryytysväkivaltaan ryöstelyyn. Tähän nähden olisin

odottanut, että lastensuojelulain uudistuksessa olisi ollut enemmän esillä se, onko lastensuojelun toimenpiteiden kohdejoukossa tapahtumassa muutoksia, ja mitä tämä taas vastaavasti tarkoittaa. Mitä enemmän lastensuojeluun tulee mukaan vaatimuksia edistää samalla kotouttamista, sitä enemmän vaaditaan tätä toteuttavalta ammattihenkilöstöltä ja eri yksiköiden toimilta.

Helsingissä, 6.3.2026

Kimmo Nuotio,
rikosoikeuden professori
Helsingin yliopisto

